

משרד האוצר - אגף מס הכנסה

הטלת מס הכנסה וגבייתו מבוצעות על ידי 24 משרדי מס הכנסה מקומיים, שכל אחד מהם מטפל בנישומים שבתחום אזורו. כל משרד מורכב מבחינה ארגונית משלוש יחידות: שומה; חשבונות וגבייה, ומינהל. יחידת השומה עושה את כל הפעולות הכרוכות בקביעת ההכנסה של הנישומים החייבת במס ובעריכת הודעות השומה; יחידת החשבונות והגבייה מנהלת את החשבונות האישיים של הנישומים ומטפלת בגביית המס; יחידת המינהל מספקת את שירותי העזר המשרדיים, כגון כרטסת מרכזית, ארכיב מרכזי, מזכירות ומשק.

פעולות הביקורת

הביקורת, שנערכה בשנת 1960, הקיפה: את המבנה הארגוני והמינהלי של משרד מס הכנסה גדול בתל אביב — פקיד שומה תל אביב 4; את הטיפול בתיקיהם של מפעלים גדולים על ידי שני משרדים: משרד המס המיוחד למפעלים גדולים שבתל אביב ומשרד מס הכנסה בחיפה; את הטיפול בנישומים שכירים במשרד המס המיוחד לשכירים בתל אביב, והחזר המס המגיע לנישומים.

א. משרד פקיד השומה תל אביב 4

בתקופה דצמבר 1959 — מארס 1960 ערך השירות לביקורת המשקיות שבמשרד מבקר המדינה בדיקת מינהל במשרד פקיד השומה תל אביב 4. פקיד השומה, הממונה על המשרד, מתפקידו לבצע את פקודת מס הכנסה בכל הנוגע לנישומים עצמאיים וחברות (פרט למפעלים גדולים), שמקום פעילותם במרכזה של העיר תל אביב.

הביקורת, שהקיפה את שנות המס 1958 ו־1959, התרכזה בבדיקת התהליך והקצב של עריכת השומות; סדרי עבודה בתחום הגבייה והחשבונות; ותהליכי עבודה מסוימים של שירותי עזר מינהליים. נתברר, שהסדרים המינהליים הקיימים במשרד זה הם בדרך כלל תקינים. להלן מובאים ממצאי ביקורת אחדים, שבחלקם אופייניים לרוב משרדי המס.

שומה

הנתונים על השומות, שנערכו במשרד פקיד השומה תל אביב 4 בשנות המס 1958 ו־1959, הראו, שכ־50% מן השומות היו טעונות טיפול חוזר. בהתאם לחוק, נישום החולק על קביעת ההכנסה, שלפיה נערכה השומה (שלב א'), רשאי לפנות לפקיד השומה בהודעת השגה בכתב ולבקשו לעיין מחדש בשומה ולתקנה (שלב ב'). הנישום זכאי להשמיע טענותיו לפני פקיד השומה בלבד, או בפניו בנוכחות ועדה ציבורית מיעצת המתמנית על ידי שר האוצר. מטפלים טיפול חוזר בשומה, גם כשיש צורך לתקן את חישוב המס, בעיקר לפי יזמתו של הנישום, אם בגלל טעויות טכניות בחישוב המס ואם משום שלא נקבעו זיכויים וניכויים מסוימים בגלל העדר מסמכים.

להלן נתונים על מצב השומות ועל הטיפול החוזר בהן בשנים 1958 ו־1959.

הטיפול בשומות בשנים 1958 ו-1959

השנה	מספר תיקי נישום	ס"ה השומות שנערכו	ס"ה השומות שבפיגור	השגות שהוגשו		תיקונים בחישוב המס	
				מספר מוחלט	% מכלל השומות שנערכו	מספר מוחלט	% מכלל השומות
1958	17,900	21,800	20,500	8,600	39.0	2,000	9.9
1959	17,000	19,000	19,000	8,500	44.7	1,900	10.0

טיפול חוזר, בעיקר בגלל השגה שהוגשה, פירושו חזרה על כל שלבי הטיפול והרישום הכרוכים בהוצאת שומה, הן ביחידות השומה והן ביחידות הגבייה והחשבוניות. מצב דברים זה מהווה אחד הגורמים לכך, שאין אפשרות להתגבר הן על עריכות השומות השוטפות והן על חיסול הפיגורים, שהצטברו מן השנים הקודמות.

הבדיקה העלתה, שהשינוי הארגוני, שבוצע באוקטובר 1958, לפיו הופרדה בכל משרדי המס הגבייה מעריכת השומות — ומספר המפקחים הוגדל במשרד הנדון (6 מפקחים, שהם תוספת של 13% מכלל ימי עבודה בשנת 1959 לעומת שנת 1958) — לא הביאו לתוצאות המקוות: מספר הפיגורים בשנת 1959 פחת בכ-1,500 שומות בלבד, לאמור ב-7.3% מכלל הפיגורים לסוף שנת 1958.

הצטברות הפיגורים בעריכת השומות פוגעת בעבודה התקינה של המשרד, גורמת קשיים בקביעת שומה נכונה עקב הזמן שחלף, ומכבידה גם על האזרה, הן בהמצאת הוכחות מתאימות לצידוק טענותיו והן בסילוק חובות מצטברים.

במכתבה מ'1 בינואר 1961 הודיעה נציבות מס הכנסה, שבהוראותיה האחרונות לפקידי השומה הודגש, שעל המפקח להשתדל להגיע לשומה מבוססת כבר בשלב ראשון, כדי להקטין בדרך זו ככל האפשר הגשת השגה וטיפול חוזר בשומה. כן הופעלו צוותי מפקחים מיוחדים בכל משרדי המס לחיסול הפיגורים בעריכת שומות.

גבייה וחשבוניות

(1) כל נישום עצמאי חייב לשלם מפרעות על חשבון המס של השנה השוטפת ב-10 שיעורים חודשיים, החלים מחודש מאי ואילך. לביצוע התשלומים מקבל הנישום פנקס "דרישת תשלום מפרעות", ובו 10 תלושי תשלום. עם משלוח הפנקס לנישום בחודש אפריל רושמים ביחידת הגבייה והחשבוניות את סכום המפרעה כולו כחייב בכרטיס החשבון של הנישום ובכרטיס מעקב הגבייה. סכום המפרעה הנדרש הוא כסכום המס שנתחייב בו הנישום בשומה אחרונה. הגיש הנישום בקשה להפחתת סכום המפרעה או לביטולה המוחלט, רשאי פקיד השומה להיענות בחיוב לבקשה, אם הוכח להנחת דעתו, שחלו שינויים במצבו של הנישום העשויים להקטין את גובה המס, שיהיה חייב לשלם.

בכל אחת מ-2 שנות המס, 1958 ו-1959 נשלחו לנישומים מ-10,000 עד 12,000 פנקסי "דרישת תשלום מפרעות" ובעקבות בקשות הנישומים בוטלו או הופחתו הסכומים שנדרשו בכ-20% ומעלה ממספר המקרים. השינויים — שבמרבית המקרים קשה למנוע אותם — גוררים כתיבה מחדש של פנקס "דרישת תשלום מפרעות", הנכתב בכתב יד, ורישומים חוזרים בהנהלת החשבוניות.

הביקורת המליצה למכן את הכנת פנקסי "דרישת תשלום מפרעות" וכן התוותה תכנית, שלפיה ניתן לצמצם תהליכי הרישומים בהנהלת החשבוניות ובכרטיסי מעקב, במקרים של שינויים בסכום

המפרעה. בדעת נציבות מס הכנסה להפעיל באורח נסיוני את הכנת הפנקסים לפי שיטת המיכון שהוצעה, ולאור הנסיון לשלב את השיטה במסגרת מערך המיכון הכולל של האגף.

(2) תשלומי מס מתקבלים מנישומים בכמה דרכים: תשלום בבנק הדואר; תשלום במשרד מס הכנסה, בו מתנהל תיקו של הנישום, וגם בכל קופה של משרד מס הכנסה אחר. מספר התשלומים, בעיקר על חשבון המפרעות, המתקבלים במשרדי מס אחרים לזכות נישומים, שתיקיהם נמצאים במשרד פקיד השומה תל אביב 4, מגיע בממוצע ל־60 בחודש.

הביקורת העלתה, שמזמן התשלום בקופה של המשרד המקבל ועד העברת הזיכוי למשרד פקיד השומה תל אביב 4, בו מנוהל חשבונו של הנישום, חולפים רוב המקרים 2 שבועות ובמקרים לא מעטים גם עד 2 חודשים. אף קרו מקרים אחדים, שיחידת הגבייה נקטה פעולות התראה או עיקול נגד הנישום, שבינתיים שילם את המס באחת הקופות של משרדי מס הכנסה. הביקורת דרשה מנציבות מס הכנסה להוציא הוראות, שיבטיחו העברת התשלומים למשרדי המס המתאימים ללא עיכוב.

(3) בדיקת מדור החשבונות העלתה כמה ליקויים טכניים:

בעת הפרדת הגבייה מן השומה, שבוצעה כאמור באוקטובר 1958, נמצא, שמספר התיקים הפעילים, שנוהלו במשרד פקיד שומה 4, עלה בלמעלה מ־300 על מספר החשבונות האישיים הפעילים של הנישומים. הביקורת העלתה, שעד כה לא נעשתה פעולה כדי לעמוד על סיבת אי־התאמה זה.

מאזני בוחן — שיש לערוך לפי הוראות נציבות מס הכנסה לצורך בדיקת נכונות הרישומים בחשבונות הנישומים — נערכו רק לחלק מהחשבונות. ביולי 1959 הוציאה נציבות מס הכנסה הוראה, שיש לטפל באורח אינטנסיבי בחיסול חשבונות בלתי פעילים הכוללים יתרות פתוחות, שאינן ניתנות לגבייה מטעמים שונים — למשל, משום שהנישום עזב את הארץ. נתברר, שלא ננקטה במשרד פקיד שומה 4 פעולה לחיסול חשבונות אלה.

במכתבה ב־1 בינואר 1961. הודיעה נציבות מס הכנסה, שהופעלה ועדה במשרד פקיד השומה תל אביב 4 לחיסול חשבונות אלה, ובנציבות מונה עובד מיוחד, שמתפקידו לעקוב אחר חיסול חשבונות פתוחים בכל משרדי המס.

ב. שומות של מפעלים גדולים

לשם עריכת שומות למפעלים גדולים יש צורך בכושר מיוחד לבדיקת חשבונותיהם ובהתמצאות בבעיותיהם של מפעלים גדולים. על יסוד נסיונם הגיעו שלטונות מס הכנסה לכלל החלטה לרכו את הטיפול בתיקיהם של מפעלים אלו ביחידות מיוחדות.

בתל אביב הוקם בשנת 1955 משרד מס מיוחד — פקיד שומה למפעלים גדולים (פשמ"ג). לכל משרדי המס שבעיר תל אביב והאזור דרומה מחדרה ניתנה הוראה להעביר לפשמ"ג את הטיפול בתיקיהם של המפעלים הגדולים: מפעלי ייצור, שמחזורם עולה על 500,000 ל"י; מפעלים מסחריים, שמחזורם עולה על 700,000 ל"י; מפעלים המעסיקים יותר מ־30 עובדים; מוסדות פיננסיים; חברות ביטוח; חברות הובלה גדולות; וחברות פיתוח. תיקי המנהלים של החברות הנמצאות בטיפול הפשמ"ג אף אותם נצטוו משרדי המס שבתל אביב והאזור להמציא למשרד האמור, כדי שאת השומות על הכנסות המנהלים אפשר יהיה לערוך בהתחשב בתוצאות הבדיקות של ספרי החשבונות של החברות.

בחיפה, במשרד המס המקומי טיפלה זה מכבר חוליה בתיקי החברות שבעיר — גדולות וקטנות ; לחוליה זו הועבר גם הטיפול בתיקים של החברות הגדולות שבאזור מצפון לחדרה. בירושלים, בגלל המספר הקטן של מפעלים גדולים, לא הוקמה חוליה מיוחדת לטיפול בתיקים אלו. במחצית הראשונה של שנת 1960 נערכה ביקורת על נוהלי הטיפול של משרדי המס בתל אביב ובחיפה בתיקיהם של המפעלים הגדולים.

משרד פקיד השומה למפעלים גדולים בתל אביב

הביקורת העלתה, שקצב עריכת השומות למפעלים גדולים במשרד שבתל אביב לא היה נאות ושהסדרי העבודה הנהוגים בו אינם מבטיחים פיקוח מספיק על עריכת השומה לשלביה.

קצב עריכת השומות

השומות למפעלים הגדולים נערכות לאחר בדיקת ספרי חשבוניותיהם. לפי ההסדרים הקיימים יש לעשות את הבדיקה אחת לשנתיים ולערוך את השומה בבת אחת לשתי שנות מס רצופות ; נמצא שבכל שנה יש לערוך בדיקות ספרים ושומות לגבי מחצית מספר המפעלים שבטיפול המשרד. נקבע, שבשנת 1959/60 נעשו בדיקות ושומות ל-430 מכלל 1,400 המפעלים, דהיינו בשיעור של כ-30% במקום 50%. לפי הרישומים המתנהלים במשרד הגיע ביום 31.3.1960 מספר השומות, שעוד לא נערכו ל-1,400 המפעלים, ל-3,150. לפי הפירוט דלהלן : 1,050 שומות לשנת המס 1958, 550 שומות לשנת המס 1957, 400 שומות לשנת המס 1956 ו-1,150 שומות לשנת המס 1955 ולשנות מס קודמות. בין התיקים שנבדקו היו כאלה, שלא היה בהם טיפול במשך שנים רבות.

יש פיגור רב גם בעריכת השומות על הכנסותיהם של מנהלי החברות. מצב זה נוצר לא רק מחמת הפיגורים בעריכת הבדיקות של ספרי החשבונות של החברות, שתוצאותיהן משמשות כאמור בסיס לעריכת השומות על הכנסות המנהלים של אותן חברות, אלא לגבי מספר ניכר של מנהלים היו השהיות ממושכות בעצם עריכת השומות על הכנסותיהם, אף כי הבדיקות של ספרי החשבונות של החברות הנדונות והשומות להן נערכו זה מכבר.

מאחר שההסדר הקיים, לפיו יש לערוך בדיקת ספרים בכל מפעל ומפעל אחת לשנתיים, אינו ניתן לביצוע במבנה ובארגון העבודה הנוכחיים של הפש"ג, הציע משרד מבקר המדינה הצעות מספר, שתכליתן להביא לידי כך, שהשומות למפעלים — ואגב כך גם השומות על הכנסות המנהלים — ייערכו תוך תקופה סבירה. הוצע במיוחד לסווג את המפעלים לפי היקף הבדיקה, שמהצורך לערוך בספרי החשבונות של כל מפעל ומפעל : יש מפעלים, שלפי טיבם מחייבים ספריהם בדיקה ממושכת ; ויש מפעלים, שהבדיקה של ספריהם קצרה היא. סיווג כזה כשיבוצע עשוי להביא לידי תכנון יותר יעיל של העבודה במשרד. מלבד זאת הוצע על ידי הביקורת, שהמפקחים המקצועיים יקדישו את מלוא שעות עבודתם לביצוע העבודה המקצועית ; עבודות העזר — כגון איסוף נתונים מהספרים, קבלת ידיעות מהמפעלים ואימותן — מהדין שיבוצעו על ידי עובדים אחרים.

הסדרי העבודה

במשרד פועלות 8 חוליות לבדיקת ספרי החשבונות של המפעלים הגדולים ועריכת שומות להם. כל חוליה מהחוליות תחום טיפולה מקיף את המפעלים של כמה מענפי הכלכלה. המפקחים שבחוליה כל אחד מטפל בתיקי מפעלים הנמנים עם ענף התמחותו, ובאותם תיקים הוא עוסק בכל שלבי הטיפול.

הביקורת הציעה, שיוקדע על כך, שבסיום הבדיקה של ספרי המפעל יוכן דו"ח מפורט וממצה על

היקף הבדיקה ותוצאותיה; תיערך תרשומת על עיקרי הדיונים עם הנישום; ותינתן הנמקה סבירה לביסוס השומה.

בעקבות הביקורת נעשו צעדים לתיקון הליקויים: הוצאו מטיפול המשרד התיקים של מפעלים קטנים יחסית כדי שהמפקחים יוכלו להתמסר במידה מוגברת לטיפול בתיקיהם של המפעלים החשובים; מונה סגן נוסף לפקיד השומה, שיטפל בחיסול הפיגורים בעריכת השומות על הכנסותיהם של מנהלי המפעלים. בין ההנחיות, שניתנו על ידי נציבות מס הכנסה למשרד הפש"מ"ג, יצוין: יש לטפל בכל תיק אחת לשנתיים כדי שבדרך כלל לא יעלה הפיגור בעריכת השומה על שנת מס אחת; יש לסווג את תיקי המפעלים לפי היקף הבדיקה, שמהצורך לערוך בספרי חשבונותיהם, ולקבוע את מכסות ימי העבודה הדרושים לכל בדיקה.

צעדים אלה הביאו להפחתת מספר השומות, שלא נערכו לשנת מס 1955 ולשנות מס שמלפני כן. לפי הודעת נציבות מס הכנסה מיום 1 בינואר 1961 ירד לסוף דצמבר 1960 מספר השומות שבפיגור, המתייחסות לשנות המס הנ"ל, מ-1,150 ל-645 שומות.

משרד פקיד השומה בחיפה

בעוד משרד פקיד השומה למפעלים גדולים שבתל אביב עוסק בבדיקת ספרי החשבונות של המפעלים הגדולים ובעריכת שומות להם, עוסקת החוליה המקבילה בחיפה בעריכת השומות בלבד. כשהסבריהן של החברות נראים לחוליה היא עורכת את השומות להן, בלא שקדמו לשומות בדיקות של ספרי חשבונותיהן; כשיש צורך בבדיקות הן נערכות על ידי יחידה אחרת במשרד — לשכת הביקורת המשרתת את כל החוליות שבמשרד המס בחיפה.

הביקורת העלתה, שבחוליה קיים פיגור ניכר בטיפול בתיקיהן של החברות הגדולות. בדיקה, שהקיפה 70 תיקים מכלל 450 התיקים של החברות הגדולות שבטיפול החוליה, העלתה, ש-21 תיקים היו בטיפול שוטף; בשאר התיקים לא נערכו שומות לשנת מס 1956 או לשנות מס שלפני כן. אך בשעת ההערכה של מידת הפיגור בחוליה הנדונה יש להביא בחשבון את העובדה, שהשומות למספר גדול מהחברות, שתיקיהן נבדקו, נערכו, בלא שקדמו לשומות בדיקות של ספרי חשבונותיהן. לדעת הביקורת רצוי, שכל חברה גדולה ייעשו לה מזמן לזמן בדיקות ספרים, במיוחד לאותן חברות, שתוצאות הבדיקות של ספרים משנים קודמות מחייבות את הצורך בכך.

הוצע לרכז את הטיפול בתיקיהן של החברות הגדולות ביחידה מיוחדת, שתעסוק בכל שלבי הטיפול, לרבות בדיקת ספרי החשבונות של החברות.

בעקבות הביקורת רוכז ביחידה הטיפול בתיקי החברות הגדולות על כל שלביו.

ג. הטלת מס הכנסה על שכירים וגבייתו

— משרד מס הכנסה לשכירים בתל אביב —

הטיפול בהטלת מס הכנסה על שכירים וגבייתו מרוכז בידי יחידות מיוחדות, הפועלות בכל משרדי מס הכנסה בארץ. באזור תל אביב, שבו נמצאים כ-28% מכלל השכירים במדינה, קיים לטיפול זה משרד מיוחד, שבו מועסקים כ-130 עובדים: 32 — בעריכת שומות לשכירים, 28 — בפעולות פיקוח על ניכוי המס, ושאר העובדים — בחשבונות, גבייה ומינהל.

בחודשים אפריל—מאי 1960 נערכה במשרד זה ביקורת, שהקיפה את שני התחומים העיקריים של הטיפול בשכירים: סדרי הפיקוח על ניכוי המס על ידי המעבידים; ועריכת שומות לשכירים.

הפיקוח על ניכוי המס על ידי המעבידים
פקודת מס הכנסה קובעת, שכל מעביד חייב לנכות מהמשכורת ומשכר העבודה, שהוא משלם לעובדיו, את סכומי מס ההכנסה כפי שנקבעו בתקנות ובכללים.

לגבי רוב השכירים מהווה ניכוי זה תשלום סופי של המס, מאחר שאין עורכים להם שומות מתוך הנחה, שהניכוי ממקור מכסה את המס המגיע. כדי לפקח על כך, שהמעבידים ינכו את המס בהתאם לחוק ולהוראות הקיימות ובהתאם לשינויים התכופים החלים בהם, הוקמו בכל משרדי המס "חוליות ביקורת חוץ", שמתפקידן לבקר מוזמן לזמן במפעלי המעבידים לשם בדיקת נכונותם של הניכויים ולשם הדרכה.

לפי הרישומים, המתנהלים במשרד מס הכנסה לשכירים בתל אביב, נמצאים בטיפולו כ-13,800 תיקים פעילים של מעבידים. תיקים אלה סווגו ל-3 הסוגים הבאים:

מספר התיקים	
1,050	סוג 1 — מעבידים גדולים: המעסיקים 20 עובדים ויותר
930	סוג 2 — מעבידים בינוניים: המעסיקים מ-10 עד 19 עובדים
11,820	סוג 3 — מעבידים קטנים: המעסיקים מ-1 עד 9 עובדים
<u>13,800</u>	ס"ה תיקים פעילים של מעבידים

הביקורת העלתה, ששיטת התכנון של הביקורים אצל המעבידים לא הבטיחה מידה מספקת של פיקוח והדרכה ושתכיפות הביקורים לא הייתה סבירה: היא נפלה מביקור אחד לפחות בשנה אצל כל מעביד ומעביד. בשנת 1959/60 אמנם בוקרו כ-75% ממספר המעבידים הקטנים, אך רק כ-50% ממספר המעבידים הגדולים והבינוניים. בין המעבידים הגדולים, שלא בוקרו באותה שנה, נמצאים כאלה, שלא בוקרו במשך שלוש שנים ויותר, אף על פי שיש ביניהם מעבידים המעסיקים מאות עובדים.

תוצאות הבדיקות אצל המעבידים העלו במקרים לא מועטים, שניכויי מס ההכנסה לא היו נכונים. מצב זה מצביע על הצורך בקיום מגע סדיר עם המעבידים הן מבחינת ההדרכה והן מבחינת תיקון השגיאות ומניעת הישנותן.

ב-1 בספטמבר 1960 הודיעה נציבות מס הכנסה, שלמען הבטחת ביצוען של עבודות הפיקוח בצורה יותר משופרת ועדכאנית יוגדל צוות המבקרים ויוגבר הפיקוח על המפעלים הגדולים והבינוניים.

עריכת שומות לשכירים

קיימים פיגורים בעריכת שומות לנישומים שכירים, שהגיעו במרוצת הזמן לממדים ניכרים. כדי להמעיט את מספר השומות שבפיגור הוסדר בשנת 1956, שהשכירים יחולקו ל-2 קבוצות: קבוצה א' — שכירים בעלי הכנסות נוספות; וזוגות עובדים; ושכירים שהכנסתם השנתית עולה על סכום מסוים — אז מעל ל-3000 ל"י, כעת מעל ל-4800 ל"י; קבוצה ב' שאר השכירים. השכירים שסווגו בקבוצה א' חייבים להגיש דינים וחשבונות על הכנסותיהם ויש לערוך להם שומה מדי שנה בשנה; ואילו השכירים שסווגו בקבוצה ב' הוחלט לוותר על עריכת שומות לגביהם, אלא אם הנישום יבקש זאת; מאז שנת 1958 הם אף פוטרו מהגשת דינים וחשבונות.

מספר התיקים במשרד המס לשכירים בתל אביב היה בעת הביקורת 72,000 בקירוב. הסיווג של תיקים אלה בוצע באופן הדרגתי: 22,000 תיקים סווגו בקבוצה א', 37,000 בקבוצה ב', ו-13,000 התיקים הנותרים עוד לא סווגו.

משרד מבקר המדינה בדק 1,000 תיקים, שסווגו בקבוצה א'. נתברר, שגם אחרי הנהגת הסיווג הלך וגדל הפיגור בעריכת שומות לשכירים מקבוצה א': מתוך 1,000 התיקים האלה היו 375 תיק, שבהם השומה האחרונה נערכה לשנת המס 1958 או לשנת המס 1957. ב־202 תיק נערכה השומה האחרונה לשנת המס 1956 או לשנות מס קודמות ו־423 תיקים לא נערכו שומות כלל.

בעקבות הביקורת הודיעה נציבות מס הכנסה ב־1 בספטמבר 1960, שהוחל במיכון הודעות השומה לשנת המס 1958 ואילך — חידוש שיסייע בהרבה לחיסול הפיגורים. הסדרים חדשים אלה הונהגו בכל משרדי המס בארץ.

ד. החזרת תשלומים על השבון מס הכנסה

הנישומים, עוד לפני עריכת השומה הקובעת סופית את המס המגיע מהם, חייבים בתשלומים על חשבון מס הכנסה; תשלומיהם של העצמאיים הם בתורת מפרעות ושל השכירים הם בדרך של ניכויים משכרם על ידי המעבידים. לאחר עריכת השומה עשוי להתברר, שתשלומי הנישומים על חשבון המס עולים על סכומי המס המגיעים, והנישומים זכאים אפוא לקבל חזרה את תשלומי היתר.

לשם החזרת תשלומי היתר לנישומים נקבע הסדר, לפיו סכומים קטנים — בין 200 ל־300 ל"י — מוחזרים על ידי משרדי המס המקומיים; סכומים יותר גדולים מוחזרים על ידי נציבות מס הכנסה. על הסכומים המוחזרים משתלמת רבית בשיעור של 9% לשנה לתקופה החל בחודש, שבו צריכה הייתה להסתיים עריכת השומה — החודש העשירי שלאחר תום שנת המס, עד תום החודש שלפני תאריך עריכת השומה. בשנת 1959/60 הוחזרו תשלומי יתר בסכום כולל של כ־5 מליון ל"י ל־21,000 נישומים בקירוב — בכללם החזרות בסך של כ־3.5 מליון ל"י ל־3,300 נישומים בקירוב על ידי נציבות מס הכנסה.

ביקורת, שנערכה באגף מס הכנסה ביוני 1960, העלתה השהיות ניכרות בהחזרת תשלומי היתר לנישומים. ההשהיות בהחזרת הסכומים לנישומים על ידי נציבות מס הכנסה הגיעו במקרים רבים לכדי שלושה חודשים מהיום, שבו נשלחה הודעת הניכוי של פקיד השומה לנציבות מס הכנסה לשם החזרת תשלום היתר. בדיקת תיקיהם של 470 נישומים קבעה: 83 נישומים קיבלו חזרה את תשלומי היתר תוך חודש ימים; 282 נישומים כעבור חודש עד חודשיים; 86 נישומים כעבור חודשיים עד שלושה חודשים; ו־19 נישומים כעבור תקופה העולה על 3 חודשים. אשר להחזרות על ידי משרדי המס המקומיים, חלו במקרים רבים גם בהחזרות אלו השהיות בעיקר מחמת העוב־דה, שההקצבות שברשות משרדי המס לא הספיקו כדי החזרתם של תשלומי היתר שהצטברו.

ההשהיות בהחזרתם של תשלומי היתר אינן רצויות, ביחוד בשים לב לכך, שבמספר גדול של מקרים כבר קדמה להשהיה בהחזרת התשלומים תקופה ניכרת — התקופה שמיום התשלום על חשבון המס על ידי הנישום עד תאריך עריכת השומה על ידי פקיד השומה.

יש עוד לציין, שלפי ההסדר הקיים אין משתלמת רבית לנישום לתקופה שמיום עריכת השומה עד תאריך החזרת הסכום. לדעת הביקורת יש לדרוש, שתשולם רבית גם לתקופה האחרונה לפחות באותם מקרים, כשלא הוחזרו תשלומי היתר תוך חודש ימים מיום עריכת השומה.

באוגוסט 1960 הודיעה נציבות מס הכנסה, שבעקבות הביקורת נבדקו הסיבות לפיגורים בהחזרת תשלומי היתר לנישומים; ניתנו הוראות להחזרתם של תשלומים אלו תוך חודש ימים מיום עריכת השומה.